

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора
Пустовіта Григорія Петровича
на дисертаційне дослідження Ткачук Ірини Іванівни
**“Формування у старшокласників спрямованості на майбутній
професійний успіх”,**
представлене на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання

***1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із
галузевими науковими програмами.***

Сучасні соціально-економічні процеси в Україні істотно впливають на спосіб життя і професійну активність особистості. Висока конкуренція на ринку праці, упровадження наукомістких технологій зумовлюють зростання вимог до фахівців у всіх професійних сферах. Це вимагає зміни традиційних підходів підготовки молоді до професійної діяльності, зокрема орієнтування старшокласників на досягнення високих професійних стандартів у процесі вибору майбутньої професії.

На позитивну оцінку заслуговує здійснений дисертанткою аналіз сучасної педагогічної практики, що дало змогу актуалізувати у науковому полі проблеми формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх. У цьому контексті виконане Ткачук Іриною Іванівною дисертаційне дослідження є актуальним і своєчасним, що підтверджується інтенсивним розгортанням практики профільного навчання у старшій школі, яка володіє значним потенціалом для ефективного вирішення актуальних для старшого шкільного віку профорієнтаційних проблем. Тим паче, як підтверджують результати здійсненого дисертанткою аналізу сучасної практики, розв'язання проблеми формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх є одним з перспективних напрямів підготовки молодого покоління до самостійного життя, удосконалення професійної освіти, виховання господаря-патріота й громадянина.

Актуальність проблеми посилюється викликами сучасного суспільства, орієнтованого на глобалізацію, яка загрожує втратою національної ідентичності, що зумовлює необхідність виховання майбутніх професіоналів через створення позитивного іміджу майбутнього професійного успіху зростаючої особистості.

Важливо відзначити, що дисертаційне дослідження виконане відповідно до теми науково-дослідної роботи лабораторії трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання НАПН України “Науково-методичне забезпечення професійного самовизначення учнів старших класів в умовах профільного навчання” (державний реєстраційний № 0111U000055).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті дослідження дисертанткою:

- на основі аналізу наукових джерел уточнено сутність спрямованості старшокласника на майбутній професійний успіх як особистісного утворення у єдності когнітивного, мотиваційного і діяльнісно-результативного складників, які на підставі сформованого образу особистого професійного успіху і наміру його реалізувати в майбутньому задають вектор індивідуальної організації і постійної саморегуляції профорієнтаційної активності;

- доведено, що зазначений потенціал реалізується за алгоритмом: від ознайомлення старшокласників з навчальними профілями та спорідненими з ними сферами професій до визначення одного навчального профілю, який відповідає обраній професії, з наступним переходом до формування стійкого уявлення про успішну особистість та створення власного проекту його досягнення;

- визначено й схарактеризовано критерії, відповідні їм показники та рівні сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх;

- дано характеристику та експериментально підтверджено ефективність педагогічних умов формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації: активізація пізнавально-пошукової сфери старшокласника для узгодження можливостей його когнітивно-особистісного розвитку і соціальної реалізації у визначеній професійній сфері; організація проектно-конструктивної профорієнтаційної діяльності шляхом виконання старшокласниками завдань згідно з визначеним стандартом обраної професії; залучення старшокласників до вирішення профорієнтаційних завдань практичної реалізації емоційно привабливого образу власного професійного успіху; підсилення рефлексивно-регулятивної профорієнтаційної активності старшокласника.

3. Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертаційна робота Ткачук І. І. є комплексним теоретико-методичним дослідженням, у якому завдяки аналізу вітчизняної і зарубіжної філософсько-культурологічної, психолого-педагогічної і спеціальної літератури, здійснено ґрунтовну систематизацію фактичного матеріалу із значної кількості джерел нормативно-правового, наукового та навчально-методичного характеру (275 найменувань, з них 12 іноземною мовою).

Уперше обґрунтовано педагогічні умови формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх (активізація пізнавально-пошукової сфери старшокласника для узгодження можливостей його когнітивно-особистісного розвитку і соціальної реалізації у визначеній професійній сфері; організація проектно-конструктивної профорієнтаційної діяльності шляхом виконання старшокласниками завдань відповідно з визначеним стандартом обраної професії; залучення старшокласників до

вирішення профорієнтаційних завдань практичної реалізації емоційно привабливого образу власного професійного успіху; підсилення рефлексивно-регулятивної профорієнтаційної активності старшокласника);

розроблено критерії сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх і відповідні показники: узгодженість можливостей особистісного розвитку і соціально заданої реалізації в обраній професійній сфері (знання про професії обраної сфери діяльності, їх стан і перспективи на ринку праці, професійні вимоги; самооцінка можливостей, потреб і професійних пріоритетів; особистісний і соціальний розвиток у майбутній професії), дієвість і стійкість наміру виконувати профорієнтаційну діяльність згідно з нормативно визначеним стандартом (позитивне переживання образу майбутнього професійного успіху; самооцінні переживання діяльності, пов'язаної з обраною професією; наміри реалізувати власний проект успішного професійного майбутнього), сформованість умінь і якостей, необхідних для організації, рефлексії та регуляції власної профорієнтаційної активності (активність у вирішенні актуальних профорієнтаційних завдань; вміння планувати й організовувати діяльність в контексті обраної професії; рефлексія та регуляція власної профорієнтаційної активності); схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх; розкрито потенціал професійної орієнтації в ЗНЗ щодо формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх, який закладено у відповідності змісту навчальних профілів визначеним сферам майбутньої професійної діяльності старшокласників та соціально-професійним стандартам успішної особистості в кожній з них.

Заслужовує на увагу і позитивну оцінку уточнення сутності психолого-педагогічної категорії спрямованості старшокласника на майбутній професійний успіх як особистісного утворення в єдності когнітивного, мотиваційного і діяльнісно-результативного складників, які на підставі сформованого образу особистого професійного успіху і наміру його реалізувати в майбутньому задають вектор індивідуальної організації і постійної саморегуляції профорієнтаційної активності.;

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Ткачук І. І. з теми: “Формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх”, автореферату та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених нею результатів.

Обґрунтованість наукових положень, результатів опрацювання експериментальних даних, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, а також їх достовірність забезпечуються належною теоретико-методичною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць, виховної практики і загалом не викликають сумніву.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу загальнонаукових та спеціальних методів, як-от: теоретичних, емпіричних, статистичних. Викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження Ткачук І. І. достатньо обґрунтовані й достовірні.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Ткачук І. І. містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, яке передбачало здійснення цілісного і системного аналізу теорії та практики формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх, розробити й упровадити педагогічні умови ефективного формування досліджуваного феномена, а головне, творчого використання результатів здійсненого дослідження в сучасній теорії і методиці виховання та широкій педагогічній практиці.

Окремої позитивної оцінки заслугоує практична значущість результатів здійсненого Ткачук І. І. дослідження, сутність якої полягає у: розробленні і впровадженні у практику професійної орієнтації загальноосвітніх навчальних закладів курсу “Професійний успіх: стратегія руху”; варіативного модуля “Професійний успіх: проект діяльності” для учнів 10–11 класів (схвалено комісією з трудового навчання і креслення Науково-методичної ради з питань освіти МОН України); варіативного модуля “Професійний успіх: напрями самовдосконалення” (7 практичних робіт для вивчення індивідуальних психологічних особливостей старшокласників і визначення напрямів їх саморозвитку) до програми курсу профорієнтаційного спрямування “Побудова кар’єри” (рекомендовано МОН України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах); робочого зошита для старшокласників до програми “Професійний успіх: стратегія діяльності” та “Щоденника вибору професії”.

Основні результати дослідження упроваджено у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів Києво-Святошинської районної державної адміністрації Київської області: Тарасівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ст., Боярської загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. № 3, Боярської загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. № 5, Боярського міжшкільного навчально-виробничого комбінату (довідка № 369 від 19.06.2015 р. і № 7 від 17.06.2015р.); навчальних закладів системи загальної середньої освіти Управління освіти РДА в Оболонському районі м. Києва (довідка від 21. 05. 2015 р.); загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. № 20 Оболонського району м. Києва (довідка № 28 від 17.06.2015 р.); Новояворівського міжшкільного навчально-виробничого комбінату Львівської області (довідка № 84 від 16.03.2015 р.); Іллінецького міжшкільного навчально-виробничого комбінату Вінницької області (довідка № 7 від 17.06.2015 р.); використовуються Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи (довідка № 79 від 19. 06. 2015 р.).

Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня (16 конференцій).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Можна погодитися з практичною значущістю пропонованого дослідження, оскільки провідні положення і висновки дослідження можуть бути використані у профорієнтаційній діяльності вчителями і педагогами, практичними психологами, соціальними педагогами в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, опорних школах територіальних об'єднань громадян, ресурсних центрах освітніх округів; у діяльності психологічної служби системи освіти України; при розробленні навчально-методичних посібників, програм і методичних рекомендацій для класних керівників, практичних психологів і соціальних педагогів з питань профорієнтаційної роботи зі старшокласниками; під час викладання у вищих педагогічних навчальних закладах курсів “Теорія і методика виховання”, “Педагогіка”, “Методика виховної роботи” і “Методика профорієнтаційної роботи”; у системі післядипломної педагогічної освіти.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Дослідження системно організоване: чітко окреслено його об'єкт, предмет і мету, сформульовано завдання, забезпечено відповідність завдань та висновків, які логічно випливають зі змісту основного тексту дисертації.

У першому розділі – *“Формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх як наукова проблема”* – здійснено аналіз наукових джерел з проблеми дослідження і на цій основі обґрунтовано теоретико-методичні засади дослідження, уточнено сутність спрямованості старшокласника на майбутній професійний успіх та розкрито потенціал професійної орієнтації в ЗНЗ щодо формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

За результатами осмислення теоретичних засад досліджуваної проблеми уточнено, що спрямованість старшокласника на майбутній професійний успіх – це особистісне утворення у єдності когнітивного, мотиваційного і діяльнісно-результативного складників, які на підставі сформованого образу особистого професійного успіху і наміру його реалізувати в майбутньому задають вектор індивідуальної організації і постійної саморегуляції профорієнтаційної активності. Доведено, що за цих умов образ власного професійного успіху є самооцінним переживанням (задоволеність/незадоволеність) діяльності в контексті майбутньої професії.

Без сумніву, провідне місце у першому розділі, як позитив, посідає авторське обґрунтування теоретико-методичних засад дослідження та

визначення ключових структурних компонентів процесу формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

На увагу заслуговує здійснене дисертанткою узагальнення положень нормативних документів у галузі виховання, профільного навчання і професійної орієнтації розкрито потенціал професійної орієнтації в ЗНЗ щодо формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх, який закладено у відповідності до змісту навчальних профілів визначених у межах майбутньої професійної діяльності старшокласників та соціально-професійним стандартам успішної особистості в кожній з них.

У другому розділі – *“Емпіричне вивчення спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх”* – визначено сутнісні характеристики та розроблено критерії і показники та рівні сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх, представлено методику, перебіг та результати констатувального етапу експерименту та схарактеризовано рівні сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх.

На позитивну оцінку і схвалення заслуговує використання значного за тематикою і широтою експериментального застосування діагностичного інструментарію для виявлення стану сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх. Насамперед це: методика *“Готовність до вибору професії”* (А. Чернявська), методика *“Готовність старшокласника до професійного самовизначення”* Л. Кабардової (модифікована О. Мельником), методика *“Ціннісні орієнтації”* М. Рокича (модифікована Д. Леонтьєвим), методика дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікована А. Прихожан), методика РСК (рівень суб’єктивного контролю) (Є. Бажін, Е. Голинкіна, Л. Еткінд), методика діагностики мотивації успіху (Т. Елерс), опитувальник особистого професійного плану (М. Пряжніков), експертна психолого-педагогічна оцінка рівня сформованості вмінь і якостей, необхідних для організації та управління профорієнтаційною діяльністю, авторські анкети *“Вміння та важливі якості, необхідні для профорієнтаційної діяльності”* та *“Мое уявлення про особистий професійний успіх”*.

Заслуговує уваги і позитивної оцінки географія навчальних закладів, що увійшли до експериментальної бази дослідження, а саме: Боярська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 3 і Тарасівська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів Києво-Святошинського району Київської області, загальноосвітня школа І–ІІІ ст. № 20 Оболонського району міста Києва, Новояворівський міжшкільний навчально-виробничий комбінат Львівської області, Іллінецький міжшкільний навчально-виробничий комбінат Вінницької області. Загальна кількість учасників констатувального експерименту становила 257 осіб.

За результатами констатувального етапу експерименту виявлено, що недостатня спрямованість старшокласників на успішність у майбутній професії значною мірою детермінована неготовністю педагогів до методичного супроводу зазначеного процесу. Відтак, результати

констатувального експерименту підтвердили необхідність обґрунтування педагогічних умов формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації.

У третьому розділі – *“Експериментальна програма формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації”* – обґрунтовано педагогічні умови формування спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації, розкрито методику формувального етапу експерименту та проаналізовано результати дослідження.

Окремої позитивної оцінки заслуговують розроблені здобувачкою педагогічні умови та методичний апарат їх застосування з метою розв’язання проблеми формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації. Так, перша педагогічна умова – активізація пізнавально-пошукової сфери старшокласника для узгодження можливостей його когнітивно-особистісного розвитку і соціальної реалізації у визначеній професійній сфері – впроваджувалася у процесі оволодіння старшокласниками змістом курсу профорієнтаційного спрямування *“Професійний успіх: стратегія руху”* (для 10 класів), а також під час виконання комплексу професіографічно-дослідницьких завдань. Позитивом здійсненого дослідження стало практична реалізація цієї профорієнтаційної програми обсягом 35 годин, що мала на меті розширити знання старшокласників про навчальні профілі і пов’язані з ними професійні сфери, їх стан, перспективи на ринку праці та професійні вимоги, а також про свої здібності, можливості та пріоритети в кожній з них. Заслуговує на увагу і позитивну оцінку те, що здобуті знання стали підґрунтям пізнавальної та пошукової активності старшокласника у їхньому особистісному розвитку і соціальній реалізації у визначеній професійній сфері, межі яких задаються змістом обраного навчального профілю.

Отже, без сумніву, провідне місце у третьому розділі, як позитив, посідають обґрунтовані й узгоджені на цій основі соціальні (соціальна реалізація), операціонально-інструментальні (майстерність і професіоналізм) й особистісно професійні складники (особистий розвиток і самореалізація в професії) досягнення успіху в обраній професії, що у сукупності і створюють емоційно привабливий образ власного професійного успіху.

Зауважимо, що в мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення й мовностилістичні особливості досліджуваної психолого-педагогічної проблеми.

Отже, можемо констатувати, що дисертаційна робота Ткачук І. І. за своїм змістом, стилем викладу і розкриттю основних положень, висновків та результатів опрацювання здобутих експериментальних даних є завершеним самостійним дисертаційним дослідженням.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.
Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих

дисертанткою результатів, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. У тексті дисертації бажано було б більш ґрунтовно розкрити історико-педагогічну генезу проблеми формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі професійної орієнтації, що дало б змогу використати позитивні здобутки минулого щодо формування досліджуваного феномену у сучасній педагогічній практиці.

2. Позитивно оцінюючи здійснений здобувачкою у першому розділі дисертації аналіз наукових джерел з проблеми дослідження, вважаємо за доцільне зауважити, що розділ дещо перевантажений знанною кількістю розглянутих наукових напрямів, теорій, понять і термінів, що утруднює його цілісне сприйняття.

3. Обґрунтованими і переконливими видаються експериментально визначені рівні сформованості спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх. Проте, на нашу думку, в тексті дисертації бажано було б також охарактеризувати окремо рівні сформованості кожного показника визначених критеріїв сформованості у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх, відповідно до результатів діагностичних процедур.

4. У третьому розділі дисертації авторкою досить докладно викладено перебіг формувального етапу експерименту, але не достатнього проаналізовано і схарактеризовано провідні тенденції, закономірності та труднощі, що виникли в процесі експерименту з формування досліджуваного феномена.

5. Робота, на наш погляд, достатньо ілюстрована таблицями, схемами, рисунками та аналізом обробки статистичних даних, однак вважаємо, що окремі з них доцільно було б перенести у додатки, надавши більше уваги характеристиці виявлених чинників, закономірностей та напрямів реалізації формування досліджуваного феномену у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів.

6. Значно збагатили б цінність рецензованого дисертаційного дослідження подані в додатках методичні рекомендації з запровадження індивідуального педагогічного супроводу профорієнтаційної діяльності в процесі професійної орієнтації старшокласників.

7. Висновки до першого, другого і третього розділу, як і загальні висновки дисертації бажано було б викласти більш лаконічно і логічно у відповідності до завдань, наукової новизни, практичної значущості дослідження. А в загальних висновках дисертації більше уваги надати характеристиці сутності саме взаємозв'язку і взаємодоповнюваності педагогічних умов, показавши їх логічний зв'язок, чим ще раз підтвердити цілісність процесу формування досліджуваного феномена як дидактичної категорії.

8. З огляду на практичну цінність дисертаційної роботи, слід висловити побажання щодо впровадження результатів дослідження як методичних рекомендацій для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Утім, висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи і є приводом для наукової дискусії.

9. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основний зміст і результати дисертаційного дослідження висвітлено в 20 публікаціях, серед них: 5 – науково-методичних посібників, 2 – навчальні програми, 6 – статей в наукових фахових виданнях, 2 публікації – у виданнях, що входять до наукометричних баз інших держав, з них 4 статті – у збірниках матеріалів конференції. На основі аналізу змісту цих публікацій можна констатувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи та у друкованих працях здобувачки викладено достатньо повно.

Результати дисертаційного дослідження Ткачук І. І. достатньою мірою апробовані (16 науково-практичних конференцій різного рівня).

10. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

11. Висновок.

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Ткачук Ірини Іванівни **“Формування у старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх”**, є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне і прикладне значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13, “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника” (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567) та іншим інструктивним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Ткачук Ірина Іванівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:
доктор педагогічних наук,
професор, вчений секретар Відділення
загальної педагогіки та філософії освіти
НАПН України

Г. П. Пустовіт

Зав. відділенням
ручний підпис Г. П. Пустовіт
стверджую
Начальник загального відділу
Національної академії педагогічних
наук України